

PÁL JÁNOS

VISSZA- ÉS ELROMÁNOSÍTÁSI KÍSÉRLETEK IDEOLÓGIAI GYÖKEREI A SZÉKELYFÖLDI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉGEKBE (1.)

Az események földrajzi betájolása

Ebben az írásban egy olyan jelenség bemutatását és ismertetését kíséreltük meg – a teljesség igénye nélkül –, amely a trianoni békeszerződést követő román homogenizációs törekvésekbe ágyazódik, és amelynek egyediségét, rendkívüliségét az események földrajzi helyszíne és a homogenizáció által megcélzott szereplők etnikai hovatartozása határozta meg. Mint ahogyan arra a címben is utaltunk, egy olyan folyamat bemutatására törekedtünk, amelyet két lépcsőben kívántak megvalósítani. Az első, defenzív szakasz a kora újkortól a Székelyföldre betelepedett és természetes folyamat során asszimilálódott románság visszarmánosítását tűzte ki célul. A második, offenzív szakasz az elsőben elért sikerekre építkezett, és a semmiféle román kötődésekkel, gyökerekkel nem rendelkező székely lakosság elrománosítását célozta meg.

A pontosság kedvéért szükséges még megjegyeznünk, hogy nemcsak a székelyföldi unitárius egyházközségekben történtek erőszakos térítések, hanem a Székelyföld földrajzi határain kívül esőekben is (Aranyosgyéres, Dicsőszentmárton, Kolozsvár, Küküllőszárd, Várfalva). Székelyföldön azonban az ideológiailag is megtámogatott térítés a többi helyszíntől eltérően tömeges és koncentrált volt, és végső soron a térség etnikai arányainak megváltoztatását, a homogén tömbben élő magyarság megbomlasztását célozta meg. Unitárius vonatkozásban e politika koncentrált támadása Udvarhely megyében a Kis- és Nagy-Homoród mentén fekvő egyházközségeket, Abásfalvát, Homoródalmást, Homoródkarácsonyfalvát, Homoródkeményfalvát, Homoródszentmártont, Oklándot és Vargyast¹, Maros-Torda megyében pedig a Nyárad menti Szentháromságot, Nyomátot és Nyáradgálfalvát érintette súlyosan, mivel az itt található egyházközségek hívei között többen is román felmenőkkel rendelkeztek. Írásunkban ezért a fent nevezett térségek egyházközségeit helyeztük vizsgálódásunk előterébe, hiszen itt a homogenizációs politika minden dimenziójában és aspektusában markánsan jelentkezett.

¹ Vargyas földrajzilag Erdővidékhez tartozik. Homoródújfalut és Gyepeszt fenyegette még a vissza- és elrománosítás veszélye kezdetben, de nincsenek ismereteink arra vonatkozóan, hogy hasonló eseményekre került volna sor, mint a velük szomszédos egyházközségekben.

A tárgyalt időszakban kompakt tömbben unitárius egyházközségek Székelyföldön még Udvarhely megyében², Székelykeresztúr környékén (a Gagy, a Nyikó és a Nagy-Küküllő mente), Maros-Torda megyében a Nyárád és a Kis-Küküllő mentén, szórványosabban pedig Háromszék megyében (elsősorban Erdővidéken) helyezkedtek el. Ezekben azonban, mivel a román származásúak száma jelentősen kisebb vagy egyáltalán nem volt, kevésbé markánsan jelentkezett a vissza- és elrománosítási szándék. Egyházi forrásaink ezekben az egyházközségekben szórványosan jeleznek ilyen jellegű kísérleteket, ezekre azonban nem jellemző az erőszak alkalmazása.

Dolgozatunkban szinte kizárólag az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltárában található forrásokra támaszkodtunk, felhasználva még az Állami Levéltár Maros Megyei Igazgatóságának kezelésében található dokumentumokat az állami intézmények homogenizációban játszott szerepének kutatására. Minderre azért volt szükség, mert az Állami Levéltár Hargita megyei Igazgatóságában nem találhatóak – vagy még feldolgozás alatt állnak – az oklándi járás, és az Udvarhely megyei prefektúra kutatott időszakra vonatkozó iratai. Mindez elmondható a második világháború négy évéről is. Ezért nem bizonyítható és tisztázható kelőléppen sem a templomrombolások kérdése, sem pedig a vallási visszatéréseké. E két kérdéskörben éppen ezért az egyházközségek irattárában található jegyzőkönyvekre, családkönyvekre, lelkészi jelentésekre támaszkodtunk, valamint a köztudatban élő szájhagyományra, emlékezetre. Hasonló módon nem találtuk a legsúlyosabban érintett települések iratait sem, amelyekből többek között világos képet alkothattunk volna a templomépítések helyi forrásokból fedezett költségeiről, folyamatáról, a hatóságok által a helyszínen foganatosított intézkedésekről. Homoródalmás kivételével nem találtuk a közbirtokosságok jegyzőkönyveit és költségvetéseit sem. Némiképpen pótolja e hiányosságokat az Udvarhely megyében megjelenő *Glas Românesc din Regiunea Secuizatã* című lap, amely kettős célt szolgált. Egyrészt dokumentálni szerette volna a vissza- és elrománosító intézkedéseket, másodsorban fórumként szolgált a kérdéshez hozzászólni akarók, támogatók számára.

Mintegy zárójelben kell megemlítenünk, hogy az elrománosító politika a magyar kisebbség alkotmányban és az 1919. december 9-én megkötött kisebbségi szerződésben rögzített legegységesebb egyéni jogokat sértette meg: a lelkiismereti szabadság és az anyanyelven való tanulás jogát. Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, e két jogsértés továbbiakat eredményezett. Mindamellettt tehát, hogy a korszakban érvek egész sorával e politika legitimitását igyekeztek igazolni, alkotmányosság és törvényesség szempontjából e törekvés mindenféle jogi alapot nélkülözött.

2 Volt néhány elszigeteltebb egyházközség is a megyében (Felsőrákos, Korond, Székelyderzs, Székelymuzsna, Székelyudvarhely, Vargyas).

Románok a Székelyföldön, román–székely viszony a román és magyar történetírásban

A románok székelyföldi jelenlétének kérdése két élesen elkülönülő és szembenálló szemlélet, elmélet köré csoportosítható, amelyek tulajdonképpen etnikai alapon tagolódnak, a román fél ugyanis az őshonosság, a magyar fél pedig a migráció elméletét képviseli.

Jóllehet Nicolae Iorga már az első világháborút megelőzően foglalkozott a székelyföldi románokkal, a kérdés igazi érdeklődést, nyilvánosságot és időszerűséget Erdély Romániához csatolásával kapott. Egyfelől legitimizációs, másfelől igazoló szerepet szántak az Erdély hovatarozása felett folyó „magyar–román perben”.

Mivel a román álláspontot az őshonosság elmélete (és a politikai szándék) eleve determinálta, ezért a kérdésben született eredményeik a történelmi valóságot ignoráló és tagadó eredményekhez vezettek, és csupán eszmetörténeti szempontból képviselnek értéket.

A székelyföldi románok őshonosságát a kérdés első kutatójaként Nicolae Iorga fejtette ki tételesen, és az általa kidolgozott székelyek részleges román származásának³ alapkoncepcióját képezte. Ezt kifejtő elméletének lényege a következőképpen vázolható: a székelyeket mai lakóhelyükre a magyar királyok telepítették be az őshonos románság közé.⁴ E nagyarányú és zárt tömbben betelepülő székelységbe az őshonos románság hamar beolvadt, de kultúrája (paradox módon) döntően befolyásolta a székely társadalmat, népszokásokat, hagyományokat, műveltséget.⁵ A két etnikum közti kölcsönhatás tehát egyirányú volt, a románság érintetlenül megőrizte kultúráját a székely tömbben. A keveredés vér-

3 Nicolae Iorga: *Istoria românilor pentru poporul românesc*. Vălenii de Munte, 1910. 38. „[...] înșă mulți dintre acești secui sunt de obârșie românească [...]” „[...] azonban nagyon sokan ezekből a székelyekből román származásúak [...]”

4 Uo.: *Istoria românilor prin călători* című művében a teutonoknak tulajdonította a székelyek letelepítését. Nicolae Iorga: *Istoria românilor prin călătorii*. Editura Casei Școalelor. București, 1928. 239.

5 Nicolae Iorga: *Istoria românilor prin călătorii*. Editura Casei Școalelor. București, 1928. 240. „A fost cu atâta mai ușoară trecerea la datinile noastre, cu cât secuii înșiși au în cea mai mare parte sânge românesc, și aceasta se dovedește și prin felul lor de viață, prin felul cum își cultivă câmpul, cum îngrijesc de grădini, cum clădesc casele mai ales: nu cum sunt cele ungurești din pustă, ci întocmai cum e casa românească. Chiar și în îmbrăcămintea lor este foarte mică deosebire față de portul românesc. Și sunt convins că și în folclorul lor, în cîntece, dansuri, povești, superstiții, ei au foarte multe elemente românești.”; „Annál is könnyebb volt az áttérés szokásainkra, mivel maguknak a székelyeknek is legnagyobb részének román vére van, és ezt bizonyítja életmódjuk, ahogyan megművelik földjeiket, ahogyan gondozzák kertjeiket és főleg ahogyan építik házaikat: nem úgy, ahogyan a magyarok a pusztában, hanem éppen úgy, amilyen a román ház. Még a ruházatukban is nagyon kicsi a különbség szemben a román viselettel. És

ségi kapcsolatot is eredményezett, aminek egyik bizonyítéka, hogy a székelyek a moldvai vajdákkal szívesen fosztogattak magyar nemesi birtokokat.⁶ A vérségi keveredés alátámasztására faji és biológiai érveket is felsorakoztatott: szerinte ugyanis a román eredetű székely fizikai felsőbbrendűsége által is megkülönböztethető a „fajszekely” társától.⁷ A kulturális és vérségi keveredés pedig vérközöséget eredményezett, így a székely és román lényegében rokon népek.⁸

Iorga elmélete, amelynek alapjait még a világháborút megelőzően kidolgozta, a békeszerződést követően óriási népszerűsége tett szert, és a nemzetállam princípiumát szem előtt tartó román szellemi és politikai elit számára kapóra jött, hogy az őshonosság jogán visszakövetelje magának az „erőszakkal elnemzetietlenített” székelyföldi románokat, és megindítsa az itt élő magyarság asszimilációját.

A székelyföldi románok és a székelyek részbeni román eredetével kapcsolatban született írásokat két kategóriába csoportosíthatjuk. Egyik kategóriába a korabeli sajtóban megjelenő publicisztikai írások, a másikba a „tudományosság igényével” született tanulmányok, művek sorolhatók. Előbbieket a történelmi romantikával átítatott szabad fantáziálás jellemezte, amelyeket néha a románok jelenlétét igazoló dokumentumok felnagyításával, általánosításával vagy félremagyarázásával támasztottak alá. Szemléletük sematikus, és a románok őshonosságát, erőszakos elszékelyesítését, a vissza- és elrománosítás jogosságát voltak hivatottak igazolni. Utóbbiak, tartalmukat és tematikájukat tekintve, lényegében bővített változatai a publicisztikai írásoknak, amelyeknek inspirációs forrásai voltak, azzal a különbséggel, hogy állításaikat tudományos érvekkel, kutatásokkal igyekeztek igazolni. Az alábbiakban néhány jelentősebb román szerzőn keresztül ismertetjük az interbellikus időszakban aktualizált és virágzó „tudományos” törekvéseket.

Sabin Opreanu, a kérdés egyik leglelkesebb és -ismertebb kutatója néprajzi, földrajzi és közgazdasági⁹ szempontból is tagadta Székelyföld egységét. Írásai-

meg vagyok győződve, hogy a népművészetükben, énekekben, táncokban, mesékben, babókban is nagyon sok román elem van.

6 Nicolae Iorga: *Neamul Românesc în Ardeal și Țara Ungurească*. vol. II. Minerva. București, 1906. 714.

7 Uo. „Ei au dat năvălitorilor sânge scump de viteji, port și datine. Și astăzi poți dcosebi pe secuiful de rasă de secuiful anestecat; în alcătuirea mai fină a acestuia din urmă cu fața oacheșă și ochii vii recunoști însușirile neamului nostru.”; „Ők a hódítóknak vitézi vért, szokásokat és öltözéket adtak. Még ma is megkülönböztetheted a fajszekelyt a keveredett székelytől: az utóbbinak finomabb felépítésében, barna arcában és élénk szemeiben felismered népünk sajátosságait.”

8 Nicolae Iorga: *Istoria lui Mihai Viteazul*. vol. II. Editura Minerva. București, 1978. 229. (1918. november 8-án Iași-ban elhangzott *Istoria lui Mihai Viteazul* című előadás.)

9 A történelem folyamán, írta, Csikszék, Háromszék, Marosszék és Udvarhelyszék keleti, déli és dél-nyugati részein jelentős területek nem tartoztak Székelyföldhöz, és 1876-ig a szék belsejé-

ban a régió multietnicitását hangsúlyozva¹⁰ a román elem túlsúlyát és őshonosságát igyekezett bizonyítani azzal, hogy a Székelyföld peremén fennálló román településhálózatot, földrajzi elnevezéseket és népességi viszonyokat kivetítette – és általánosította a belső területekre is.¹¹ Ennek, valamint a település- és földrajzi helyneveknek a „sajátos” értelmezése során bizonyítottnak vélte a román lakosság őshonosságát¹², aminek egyes vidékekről történő eltűnését az asszimilációval magyarázta, és aminek következménye, úgymond, hogy a székelyföldi lakosság kevert és legnagyobb hányadát románok alkotják.¹³ A keveredés következménye volt az is, hogy a székelyek lélekben, jellemében, kultúrában, vendégszeretetben stb. majdnem azonosultak a románokkal, aminek eredményeként több közös vonást mutatnak velük, mint a magyarokkal.¹⁴ Az asszimilációt a türelmetlenség, anyagi csábítás, erkölcsi nyomás és a „román egyházak” szervezetlenségének számlájára írta.¹⁵ Opreanuhoz hasonlóan Mihăilescu Vintilă is tagadta Székelyföld földrajzi, néprajzi egységét, magyar jellegét. Szerinte Erdély és Moldova közt a válaszfalat nem a Kárpátok, hanem a Hargita képezte. A Kárpát-közi medence csupán előtere volt az Udvarhely környéki székelyeknek, vagyis Vintilă nyugatabbra tolta a Székelyföld földrajzi határait.¹⁶ Ő is a székelyek etnikai alaprétégbe sorolta a románokat, akik kulturálisan is befolyásolták az előbbieket.¹⁷ Elismerte, hogy a székely és a magyar eredetileg egyazon nép volt, de szerinte a székely és román etnikum keveredése egy új nép kialakulásához vezetett.¹⁸

G. Popa Liseanu a székelyek román eredetét szokások, énekek, hely- és személynevek segítségével igyekezett bizonyítani¹⁹, Ioan Lupaş pedig a társadalmi és politikai berendezkedésben vélte felfedezni a román eredetet.²⁰ Liseanu az

ben is bizonyos területek egyes vármegyékhez tartoztak. Sabin Opreanu: *Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii din Cluj*. II. kötet. 1924/1925. Tiparul „Ardealul”, 1926. 153.

10 Uo. 180–183.

11 Uo. 188.

12 Uo. 176–185.

13 Sabin Opreanu: *Ţara noastră – România*. Tipariul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană” s. a. Sibiu. Sibiu, 1933. 57.

14 Uo. 56–57.

15 Tóth Zoltán: *A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése*. = *Erdélyi Múzeum*. 1942. XIII. évf. 4. sz. 535–545.

16 Uo. 533–534.

17 Uo. 534.

18 Uo.

19 G. Popa Liseanu: *A székelyek és a románok székelyesítése*. Ford. Kendy Sándor. Bukarest, 1936. 52., 68–74.

20 Ioan Lupaş: *Realităţi istorice in voevodatul Transilvaniei din sec[olul]. XII-VI*. Bucureşti, 1938. 30.

erőszakos asszimilációnak tulajdonította a román elem eltűnését²¹, és a két nép között fennálló rokonság kimutatásával kívánta visszarománosítani az elnemzetietlenített testvéreket.²² Lupaş szerint a székelyek csak a 15. században népesítették be végleg a székeket.²³ Ezt felülmúlva, Laurian Someşan az állította, hogy a székek székelyek általi teljes birtokbavétele csupán a 19. században fejeződött be.²⁴ A románok számarányát – minden más becslést felülmúlva – 1839-ben 60% körüli becsülte.²⁵

Ştefan Meteş²⁶ és Sulica Nicolae egyaránt tagadták a székek magyar jellegét, és mindketten a magyartól elkülönülő etnikumként kezelték a székelyeket. Sulica rokonságelméletét odáig fokozta, hogy a székelyek történelmét a román nemzeti történelem részének tulajdonította²⁷, amit a két etnikum keveredése²⁸ és az őshonos román kultúra (népművészet, építészet, vallásos szokások), politikai intézmények (pl. székek) székelyek általi kölcsönvétele eredményezett.²⁹ Szerinte a székelyek mindig is különálló nemzetként tartották magukat számon, nemcsak politikai, hanem etnikai értelemben is, és a történelem folyamán mindvégig szemben álltak egymással³⁰, miközben – éppen a keveredésnek köszönhetően – aktívan támogatták a román vajdák politikai ténykedéseit.³¹ A Sulicaéhoz hasonló

21 G. Popa Liseanu: i. m. 44–67. A támadás vallási vonalon már a 13. században elkezdődött. Ezt tetőzte a román egyházak és híveiknek szegénysége (Az állam, Liseanu szerint, tudatosan irányította a románság gazdasági elszegényítését.), a magyar egyházak erőszakos térítése, amelyekhez hozzájárult a magyar állam iskolán, közigazgatáson, hadseregen keresztül folytatott asszimilációs tevékenysége és a népszámlálási adatok meghamisítása.

22 Uo. 76–77. „[...] mutassuk meg nekik, hogy [az] etnológia, valamint az antropológia tanai szerint semmi különbség sincsen köztük s köztünk. Az eredete a székelyeknek egy a románokéval, míg az ugyanazon vidékeken lakó románok vére vegyelemmezve ugyanaz mint a székelyekké, míg a puztán lakó magyarok vére más elemzést mutat. [...] ők nagyban résztestvéreink, elveszett testvérek, de mégis csak testvérek, kikkel szemben testvériesen kell éreznünk.”

23 Tóth Zoltán: I. m. 544–546.; Ioan Lupaş: i. m. 29–30. Háromszék és Csíkszék szerinte a védelmi vonalat képező gyepűrendszeren kívül esett. Háromszéket csupán a 15. század elejére (1420-ig) telepítették be véglegesen a székelyek.

24 *Reînvierea*. 1938. ianuarie-martie. 10.

25 Uo.

26 Ştefan Meteş: *Istoria neamului românesc*. vol. I. Editura „Asociaţiune”. Sibiu, 1922.

27 *Reînvierea*. 1937. noiembrie. 11–12.

28 Ez a keveredés szerinte kimutatható antropológiailag (fej-index, biológiai faj-index), lélektanilag (vérmérséklet), szociológiailag (jellem), antroponimiailag (román személynév sokasága), valamint kulturálisan (szokások, hihedelmek, építkezés). Uo. 18.; Ştefan Meteş: i. m. 129. Meteş szerint a székely és magyar falusi lakosság tárgyi alkotásai és szellemi életének alapjai román eredetűek (viselet, mezőgazdaság, népköltészet, hihedelem, szokások, építkezés stb.).

29 Uo. 12.; Ştefan Meteş: i. m. 128.

30 Uo.; Ştefan Meteş: i. m. 128. A székelyek soha nem tekintették magukat magyaroknak, és soha nem érezték együtt velük.

31 Uo. 12., 15–16.

nézeteket vallott Theodor Chindea, aki szerint a székelyek, bár magyarul beszélnek, nem magyarok.³² Sohasem tartották magukat magyaroknak és Magyarországot hazájuknak. A Székelyföld mindig laza és gyenge politikai kapcsolatban állt Erdéllyel és Magyarországgal, szinte teljesen különvált Magyarországtól, amiből fakadóan a székelyek múltja elválik ettől, és a román nép múltjával fonódik össze (közös harcok a kapzsi magyar nemesek ellen).³³ Intenzív gazdasági kapcsolatról beszélt; szerinte voltak időszakok, amikor a Székelyföld bizonyos része a román vajdák fennhatósága alatt állt, akik gyakran védelmükbe vették a székelyeket, és visszaadták a magyar nemesek által – egyes magyar királyok segítségével – elvett szabadságjogaikat.³⁴ Mindezt természetesen ő is azzal magyarázta, hogy a székelyek jelentős része elszékelyesedett román.³⁵

A román fél által felvetett kérdésekre átfogó és egyben tudományos igényű válasz és cáfolat nem született ebben a korban. E hiányosságra és annak pótlására Tóth Zoltán figyelmeztet a problematikát szintetizáló és a román kutatók által elkövetett módszertani hibákat, téves következtetéseket ismertető, *A román történettudomány és a székelyföldi románság kérdése* című tanulmányában.³⁶

E hiány részleges pótlására magyar oldalról 1990-et követően került sor. *A többség kisebbsége*³⁷ című tanulmánykötetben megjelent, aprólékosan dokumentált munkák, bár nem polemizáló szándékkal születtek, erőteljes cáfolatai a román őshonosság elméletének, és egyértelműen bizonyítják a migráció tényét. Szerzőik Három-, Csík-, Gyergyó-, Kászón-, Udvarhelyszék vonatkozásában folytattak kutatásokat, és a betelepedés kezdeti szakaszától kezdődően a 19–20. századig tárgyalják a román etnikum betelepülésének és részbeni asszimilációjának folyamatát.

A kötetben a két etnikum viszonyát – amelyet döntően befolyásolt a két világháború közötti időszak román nemzetpolitikai koncepciója – Kovács Piroska (Máréfalva)³⁸, Oláh Sándor (Homoródalmás)³⁹ és Mihály János (Lövéte)⁴⁰ esettanulmányai tárgyalják érintőlegesen. A román–magyar interetnikus kapcsolatok vonatkozásában ezt az időszakot illetően a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja műhelyében született még néhány tanulmány⁴¹, amelyek

32 *Reânvierea*. 1938. ianuarie-martie. 38.

33 Uo. 39.

34 Uo.

35 Uo.

36 *Erdélyi Múzeum*. 1942. XIII. évf. 4. sz. 530–558.

37 *A többség kisebbsége*. Szerk. Bárdi Nándor. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 1999.

38 Uo. 236–241.

39 Uo. 292–296.

40 Uo. 270–272.

41 *Egy más mellett élés*. Szerk. Gagyí József. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda, 1996.

közül Oláh Sándor *Magyar görög katolikus „románok”* című írása érinti részben az általunk is tárgyalt eseményeket.⁴²

Nincsen tudomásunk azonban arról, hogy a két világháború közötti időszakban elkövetett felekezeti térítési kísérletekről iránymutató vagy átfogó írások vagy akár csak kísérletek születtek volna. Írásunkban a román–magyar kapcsolatoknak eme aspektusára szeretnénk rámutatni és kiegészíteni azt néhány adalékkal.

Az események kronológiai áttekintése

Románia 1923. évi alkotmánya elviekben minden állampolgára számára biztosította a lelkiismereti szabadságot, a szabad vallásválasztás jogát. A hétköznapi gyakorlat azonban egészen más képet mutatott. Az alkotmányban biztosított jogot ugyanis fölülírták a nemzetpolitikai érdekek. Helyét átvette a kizárólagosság, revansot hirdető történelmi jog, nevezetesen az, hogy az ezer éves elnyomás következtében elszenvedett kulturális, gazdasági és demográfiai veszteségek jóvátétele erkölcsi kötelesség, a román nép megmaradása és fejlődése érdekében pedig létkérdés. Így vált lehetségessé, hogy az alkotmányos szabadságjogok csak elvi síkon léteztek, és történelmi jogokra hivatkozva megindulhatott a nemzetépítő munkát szolgáló románosító akció.

Az első térítési kísérletekről szóló unitárius tudósítás az 1921. októberében tartott főtanácsi gyűlésen hangzott el. Az Egyházi Képviselő Tanács (a továbbiakban EKT) jelentése szerint 1921. augusztus 26-án az oklándi egyházközség több tagját az oklándi szolgabírói hivatalba rendelték, ahol a homoródalmási görög katolikus lelkész is jelen volt. Itt felróták, hogy a beidézetek az unitárius vallásra tértek és hogy „hallottak haragos, dorgáló, sőt fenyegető szót is kitelepítésről stb.”⁴³ 1923-ban újabb erőszakos térítési kísérletről számolt be az EKT. A helyszín Homoródalmás, ahol az Udvarhely megyei tanfelügyelő és főszolgabíró azokat az unitárius gyermekeket, akiknek szülei görög katolikusok voltak, a magyar tannyelvű állami iskolából a román tannyelvűbe kényszerítette. Ugyanakkor a szülőket a főszolgabíró maga elé idézte, és megróta, hogy unitárius vallásra tértek.⁴⁴ Vagyason az egyházi iskolából a görög katolikus gyermekeket csendőri segédlettel vitték át az állami iskolába.⁴⁵

42 Uo. 119–138.

43 Főtanácsi jegyzőkönyv (továbbiakban Ft. jkv.). 1921. 16. „Híveink, áll az EKT jelentésben, kijelentették, hogy őket az áttérésre senki sem kényszerítette, önként, erőltetés nélkül állottak át, mert Oklándon születtek, templomba is jártak, más vallást nem ismertek, és nem is akarnak ismerni.”

44 Ft. jkv. 1923. 19.

45 Uo.; A Vallási Kisebbségi Jogok Amerikai Nagybizottsága által kiküldött Angol-Amerikai Bizottság 1924. augusztus 1-jén kelt memorandumában is már jelen van a névelemzések által

A térítési kísérletek Homoródalmáson öltöttek először konkrét formát. Itt Gheorghe Todoran görög katolikus pap az 1919 előtt és után unitárius hitre áttért egyháztagokat egyházi adó fizetésére és egyházi terhek viselésére szólította fel⁴⁶, mindannak ellenére, hogy Simén Domokos helybeli unitárius lelkész iratokkal igazolta áttérésüket. (Ebből az időszakból való egyébként az első kényszerből történt áttérés is.⁴⁷) Todoran követeléseit arra alapozta, hogy az áttéréseknél nem tartattak be a törvényes formaságok, és így az áttértek továbbra is görög katolikusoknak tekintendők. Ennek megfelelően – az igazoló iratok megvizsgálása nélkül – a szóban forgó személyek nevét anyakönyvezte és görög katolikusoknak tekintette. Erre reagálva az EKT augusztus 18-án a vallásügyi miniszterhez intézett 1849/1927. számú megkeresésében az eset kivizsgálását és annak megtörténtéig Todoran egyházi adó fizetésére felszólító felhívásának felfüggesztését kérte.⁴⁸ A beadvány, amelyet Mikó Lőrinc egyházügyi titkár személyesen kézbesített a miniszterhelyettesnek augusztus 19-én, november 10-ig megválaszolatlanul maradt (jóllehet Mikó azonnali intézkedésre kapott ígéretet), és Todoran bírósági úton kívánta behajtani az egyházi adót mindazoktól, akik továbbra is megtagadták annak kifizetését (ezeknek lovait és szekereit lefoglaltatta).⁴⁹ November 10-én a vallásügyi minisztérium leirata pontot tett az ügy végére, és görög katolikusoknak nyilvánította az érintett hat személyt arra hivatkozva – Todorannak az érsekséghez küldött jelentése alapján –, hogy ők egykor az unitárius pap és közigazgatás terrorizálása, fenyegetése alatt tértek át⁵⁰, és a törvényes keretek sem tartattak be. (A görög katolikus pap által kiállított iratokon nincs iktatószám, ezért nem tekinthetők hivatalosnak, több személynek egyetlen elbocsátási igazolványt állítottat ki, nem történt meg a kétszeri kijelentkezés 14 nap múlva).⁵¹

Időközben Todoran folytatta tevékenységét, és sikerült rábeszéléssel hat személyt (id. Flóra András, ifj. Flóra András, Flóra István, Sorbán András, Sorbán

fényjelzett románosítási kísérlet. A kiragadott példák között szerepel Homoródkarácsonyfalva is, ahol a főtanfelügyelő rendeletére nagyon sok szülőt arra kényszerítettek, hogy gyermekeiket az állami iskolába irassák be. *A vallási kisebbségek Erdélyben*. Ford. Szombati-Szabó István. Lugos, 1925. 65. Térségünkben tehát elsősorban az iskolák berkeiben jelentkezett a lakosság elrománosításának szándéka, megelőzve az egyházat, amelynek intézményrendszerét később sikerült kiépíteni és szolgálatba állítani.; A „román származású” gyermekek állami iskolákba történő erőszakos irányítása azonban a két világháború közötti időszakban mindvégig jelen volt. Lásd pl. Ft. jkv. 1938 október 2–4. 66–69.

46 UEGYLvt. Vü. L. 1/603/1927.

47 Uo.

48 UEGYLvt. Vü. L. 1/603/1927.

49 Uo. Vü. L. 1/603/1927 (ad 8/1928).

50 1919-ben történt áttérésekről van szó, amikor nevezett települések gyakorlatilag már román közigazgatás alatt állottak. Ezért a vallásügyi-minisztérium ezen érvelését megalapozatlannak ítéljük.

51 UEGYLvt. Vü. L. 1/1889/1927.

János, Vaszi János) visszacsábítani, négy személyt (Albert Miklós⁵², Fekete Mózes, Fekete Mihály, László Sándor) pedig a balázsfalvi érsekség rendeletére átvett. Ugyanakkor a miniszteri rendelettel görög katolikusoknak nyilvánított hat személy (Csíki György, Csíki János, Csíki József, Csíki Mihály, Csíki Sándor és Sorbán Anna) továbbra is unitáriusok akartak maradni⁵³, akárcsak Csíki Mária, Flóra István, Sándor György, Kusztora Juliánna, Lurcza István Mihályné, akik panasszal fordultak Siménhez Todoran ellen.⁵⁴

A helyzet tisztázása érdekében felsőbb utasításra az udverhelyi egyházkör esperese helyszíni vizsgálatot tartott, és az áttérési iratok átvizsgálása után arra a következtetésre jutott, hogy az elbocsátási bizonyítványok között vannak olyanok, amelyek nem teljesen felelnek meg a törvényes követelményeknek. Ezért a konfliktusok elsimítására egy közös bizottság felállítását javasolta, amely a törvénytelennek talált igazolványokat érvényteleníti, és szabad utat enged az érintetteknek a felekezeti hovatartozás megválasztásában.⁵⁵ Az EKT 1928. január 12-én elfogadta Balázs András unitárius esperes javaslatát, és ismertette is azt a balázsfalvi érsekséghez január 21-én küldött átiratában.⁵⁶ A javaslat mindkét fél részéről egy egyházi és egy világi személyből álló bizottság kinevezését szorgalmazta, amelyeknek a helyszínen felmerült kérdésekben kellett volna közös nevezőre jutniuk és egy elfogadható megállapodást aláírniuk. Amennyiben ez nem lenne lehetséges, állt a javaslatban, a magasabb egyházkormányzati fórumokon szülessék a kérdést végleg rendező kiegyezés.⁵⁷ Nincs tudomásunk arról, hogy a javaslatot a másik fél felkarolta volna, és úgy tűnik, helyi kezdeményezés eredményeként jöhetett létre jóval később, 1934. márcus 5-én, az a megállapodás, amelyet egyházi részről Balázs András unitárius esperes folytatott az udvarhelyi görög katolikus esperessel és az oklándi járás főszolgabírájával.⁵⁸ Ennek eredményeként unitárius részről lemondtak a szabálytalanul áttértekről (Homoródszentmártonban 2, Homoródújfaluban 7, Oklándon 6⁵⁹), azzal a feltétellel, hogy bármikor

52 Áttérések okai: Albert Miklós: „[...] felesége más vallású s ő nem akar két felé képézni.”; Fekete Mózes: „[...] a görög katolikus lelkész, mint harangozójától megkövetelte az átállást.”; Fekete Mihály „[...] a fia érdekében kellett átállnia.”; László Sándor: „[...] nem akar továbbá unitárius lenni, mert neki hasznosabb, ha görög katolikus lesz.” UEGYLVt. Vü. L. 1/1256/1928; „A visszarománosítási folyamat nagy erővel foly. Homoródszentmárton, Abásfalva, Keményfalva legnagyobb veszedelemben forog.” – írta 1934. november 24-én Balázs András esperes. UEGYLVt. Vü. L. 10/2067/1934.

53 UEGYLVt. Vü. L. 1/3191/1927.

54 Uo.

55 Uo. Vü. L. 1/2889/1927.

56 Uo. Vü. L. 1/33/1928.

57 Uo.

58 Uo. Vü. L. 1/490/1934.

59 UEGYLVt. Vü. L. 37/ad 390/1936. Balázs András unitárius esperes az áttérési iratok megvizsgálása után Homoródújfaluban 2, Oklándon 9 törvénytelen áttérésről tett említést 1934. márci-

visszatérhetnek törvényes úton. A megállapodásnak azonban csak egy eredménye volt: gyarapította a görög katolikusok táborát.

Homoródalmás után a harmincas évek első felétől kezdődően erőteljesebb és agresszívebb formában jelentkezett a románosítás.⁶⁰ A művelési terület is kiterjedt Abásfalvára, Gyepesre, Homoródkeményfalvára, Homoródszentmártonra, Oklándra és Vargyasra, majd az évtized második felében marosszéki egyházközségekre: Nyárádgálfalvára, Nyomátra, Szentháromságra. Az esetek – mindenekelőtt ezeken a településeken – már nem szórványosak, nemcsak néhány személyt érintenek, hanem általánosak és tömeges méretűek. 1934-ben egyre több jelentés érkezett az egyházi vezetőséghez, amelyekben az önkéntes névelemzések, fenyítések, verések, gyermekekkel szemben elkövetett „vallási agresszió” ellen emeltek panaszt. Ezt tette időszerűvé, hogy az egyház hosszas hallgatás után 1934. november 24-én 2048/1934. szám alatt a vallásügyi miniszterhez⁶¹, illetve 2049/1934. szám alatt a közoktatásügyi miniszterhez⁶² forduljon jogorvoslatért az Abásfalván, Homoródkeményfalván, Homoródszentmártonban, Gyepesben elkövetett jogsérelmek miatt.⁶³ Ezekben, mint később mindegyik feliratukban, helyszíni vizsgálatot és a hívek zaklatásának megszüntetését kérték, eredménytelenül. Ezekkel párhuzamosan helyi szinten is történtek próbálkozások a jogorvoslatra. Ugyancsak novemberben Balázs András unitárius esperes és Csiky Albert egyházköri felügyelő gondnok a prefektusnál és tanfelügyelőnél tiltakozott a homoródszentmártoni görög katolikus pap túlkapásai ellen, de „kevés reménységgel bíztattak” – írta az esperes november 15-én.⁶⁴ A panasztevők semmibe vételéről beszélt egy másik, december 22-én kelt levelében is: ha szóban tiltakoznak, a hatóságok írásban kérik a panaszok megtételét, ha pedig ez megtörténik, nem kapnak választ azokra.⁶⁵

us 21-én írott jelentésében. UEGYLvt. Vü. L. 1/490/1934.

60 1933. december 30-án Balázs András unitárius esperes jelentette, hogy Abásfalván, Homoródszentmártonban, Oklándon és a környező falvakban megindult a 15–20 évvel korábban unitáriusoknak lett görög katolikusok visszatérítése. UEGYLvt. Vü. L. 2/2257/1933; 1934. szeptember 30-án Bálint Albert gyepesi lelkész a következőket jelentette: „[...] a két Homoród mentén [...], a románoknak a görög kat[olikus]. egyházba való visszatérítési leple alatt, a *legerősebb románizálás folyik* [kiemelés tőlünk], amely a legerősebb unitárius, régi magyar, szabad székely családjainkat akarja elragadni.” UEGYLvt. 1/603/1927 (91/1934. sz. lelkészi jelentés).

61 UEGYLvt. Vü. L.- 8/1048/1934.

62 Uo. Vü. L. 9/2049/1934.

63 A memorandum beadásáról az október 24-én üléselő EKT határozott. A határozat szerint az elnökségnek a vallásügyi, közoktatásügyi és kisebbségügyi miniszterhez kellett beadnia a lelkészi jelentések alapján elkészített memorandumot. Továbbá utasították, hogy az eseteket ismerjék a Magyar Párt vezetőségével és Abrudbányay Ede udvarhely megyei képviselővel és köri felügyelő gondnokkal. UEGYLvt. Vü. L. 6/1794/1934.

64 UEGYLvt. Vü. L. 10/1830/1934.

65 Uo.. Vü. L. 10/2279/1934.

1935. január 4-én a Kolozsváron tartózkodó Alexandru Lăpedatu vallásügyi miniszternek Boros György unitárius püspök személyesen is átadta az 1934 novemberben benyújtott memorandumot⁶⁶, és bár ígéretet kapott a sérelmek kezelésére, azt semmiféle intézkedés nem követte. Május 7-én Abrudbányay Ede Udvarhely körüli felügyelő gondnok is személyesen járt közben a miniszternél, hasonló – vagyis semmilyen – eredménnyel.

Az erőszakos térítések fokozódása következtében 1935. március 5-én az EKT Abrudbányay Ede körüli felügyelő gondnokot kérte fel – az esperesi vizsgálószékekkel egyetemben – adatgyűjtésre, hogy ezek alapján tehessenek további lépéseket a kormánynál.⁶⁷ (26-án pedig a Főtanácsot kérte, hogy az kormányzati szinten követeljen jogorvoslatot.⁶⁸) Ezt követte május 31-e és június 6-a között Abásfalván, Homoródkeményfalván, Homoródszentmártonban, Oklándon Boros György, Ferenczy Géza főgondnok, Abrudbányay Ede Udvarhely-körüli felügyelő gondnok és Ürmösi József püspöki titkár helyszíni vizsgálata. Ez kettős célt szolgált: közvetlen tájékozódás az eseményekről és az érintett lakosság tájékoztatása jogait illetően. A helyszíni szemle után Abrudbányay Ede a sérelmek orvoslása végett miniszteri biztos kiküldésének kérését javasolta, amit az EKT június 13-án el is fogadott.⁶⁹ 1935 nyarán ezeken a településeken az egyház vesztesége a vizsgálatok szerint a következőképpen alakult: Abásfalván 30, Homoródalmáson 150, Homoródkeményfalván 12, Homoródszentmártonban 20, Oklándon 20.⁷⁰

Szeptember 9-én az EKT újabb memorandummal fordult Lăpedatuhoz.⁷¹ Ebben arra kérték, hogy „[...] szíveskedjék ezen túrhetetlen állapotok megszüntetése végett a minisztériumból delegátust kiküldeni, aki az egyházunk képviselőjének jelenlétében a helyszínen az egyes panaszokat felvegye s az eseteket kivizsgálja, biztosítván arról, hogy a valóságnak megfelelően panaszokért őket utólagos bántódás a helyi hatóságoktól nem éri, és az erőszakkal áttérítettek egyházunkba visszatérhetnek.”⁷² Továbbá kérték, hogy a jogsértéseket (köz munkáztatás, kihágási eljárások, tettlegességek) elkövető személyeket vonják felelősségre.

A memorandum sikertelenségét jelzi, hogy Abrudbányay, aki szeptemberben helyszíni vizsgálatot sürgetett⁷³, októberben újból Lăpedatunál járt, akitől ez utóbbi alkalommal ígéretet kapott, hogy a panasztevőknek nem esik bántódásuk

66 Uo., Vü. L. 10/271/1935.

67 Uo., Vü. L. 11/321/1935.

68 Uo., Vü. L. 17/530/1935.

69 Uo., Vü. L. 21/1044/1935.

70 Uo., Vü. L. 22/1329/1935.

71 Uo.

72 Uo.

73 Uo., Vü. L. 25/1689/1935.

és miniszteri főtisztviselő kiküldését, valamint az erőszakos térítések érvénytelenítését is kilátásba helyezte.⁷⁴

Hasonló ígéreteket (sérelemek kivizsgálása és orvoslása, vallásszabadság biztosítása, a panasztevők védelme) kapott a szeptember 13-án Kolozsváron Lăpedatuval tárgyaló Alfred Hall, a Szabadelvű Egyházak Nemzetközi Szövetségének elnöke is.⁷⁵ A tárgyalás, amelyről Hall jegyzetet készített, a kétarcú politika klasszikus mintapéldája volt. Nemcsak a beszélgetés tartalmát illetően mondhatjuk csupán ezt, hanem az ezt követő események tükrében is. A beszélgetés során ugyanis Lăpedatu elismerte, hogy történtek túlkapások és ígéretet tett a panaszok kivizsgálására és orvoslására. Továbbá kijelentette, hogy az alkotmányban előírt vallásszabadság elvét biztosítani akarja ő is, és hogy ezentúl a lelkészek közvetlenül forduljanak hozzá, mert ő azonnal intézkedni fog.⁷⁶ November elején Abrudbányay átadta ugyan az általa a lelkészi jelentések alapján elkészített 2013/1935. számú memorandumot⁷⁷, konkrét eseteket sorakoztatva fel abban, ahogyan azt Lăpedatu Halltól kérte⁷⁸, de ez sem eredményezett pozitív változásokat az események menetében, akárcsak a megelőzők. Abrudbányay szeptemberi, októberi és novemberi közbenjárása, akárcsak a Hallé, eredménytelen maradt tehát, ami arra utal, hogy a minimális szándék is hiányzott kormányzati részről a jogorvoslatot illetően.

A novemberi memorandumra mindössze egy megkeresés érkezett Bukarestből, amelyben a minisztérium kimutatást kért az Unitárius Egyházban történt ki- és betérésekről, és arról, hogy az áttéréseknél a törvényes formák betartottak-e.⁷⁹ Az 1936. március 31-én az EKT által (minisztériumi kérésre) kibocsátott köriratra beérkezett jelentések szerint 1928. április 22-től 1936 közepéig az unitárius egyházon belül a vallási mobilitás a következőképpen alakult.

74 Uo. Vü. L. 26/Ad 1698/1935.

75 Uo. Vü. L. 1/603/1935 Ezen találkozás alkalmával adta át az általa és Stejskal cseh püspök által jegyzett memorandumot.

76 Uo. 1/603/1927.

77 Uo. Vü. L. 30/2013/1935 Külön tiltakozás érkezik az EKT-től november 5-én a homoródke-ményfalvi unitárius iskolások görög katolikus istentiszteletekre kényszerítése ellen. UEGYLVt. Vü. L. 28/1925/1935.

78 UEGYLVt. Vü. L. 1/603/1935.

79 UEGYLVt. Vü. L. 30/ad 2091/1936.

Homoródalmás ^{80*}	2	1929	1	1933	1	1928		
	2	1931			1	1929		
	1	1932			2	1930		
	2	1934			3	1931		
	133	1935			1	1932		
	77	1936						
Homoród- karácsonyfalva	1	1935			1	1930		
	2	1936						
Homoród- keményfalva	5	1934			3	1931		
	10	1935						
	1	1936						
Homoród- szentmárton ⁸¹	4	1933						
	17	1934						
	13	1935						
	4	1936						
Homoródszenpál	2	1934						
Homoród- szentpéter	-	-	-	-	-	-	-	-
Iszló					1	1933		
Kálnok	-	-	-	-	-	-	-	-
Kede	-	-	-	-	-	-	-	-
Kénos	-	-	-	-	-	-	-	-
Kissolyos	-	-	-	-	-	-	-	-
Kökös			2	1933				
			1	1935				
Kolozs	-	-	-	-	-	-	1	1935
Kolozsvár	1	1928	1	1928	1	1929	1	1929
	1	1930	1	1929	1	1931	2	1930
	6	1934	1	1931	1	1932		
	2	1935	1	1932				
			4	1934				
			4	1935				
Korond			1	1935				
Küküllődombó					1	1933		

80 Egy 1941. március 13-án készített összesítés szerint 1921–1939 között 291-en tértek át görög katolikus vallásra. Eből 273-an hatósági erőszak következtében változtatták meg vallásukat. A kimutatás szerint 1921-ben 8, 1927-ben 2, 1928-ban 42, 1929-ben 22, 1931-ben 2, 1932-ben 1, 1934-ben 4, 1935-ben 131, 1936-ban 78, 1939-ben 1 személyt állt át. Homoródalmási unitárius egyházközség Levéltára (továbbiakban HUELvt.) dos. X. 1940–1945. lelt. sz. 19/III. 83. f.

81 1937-ben még áttért 3 személy. homoródszentmártoni unitárius egyházközség Levéltára (továbbiakban HsztUELvt.) *A homoródszentmártoni unitárius egyházközség áttérési anyakönyve 1914. évtől ... évig.* lelt. sz. 17/76.

Küküllősárd	16	1935	1	1934				
Küküllőszéplak	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarsáros	1	1931			1	1930	1	1932
Magyar-szentbenedek	-	-	-	-	-	-	-	-
Magyarszovát	1	1931					1	1931
Magyarzsákod	-	-	-	-	-	-	-	-
Marosvásárhely	2	1935	2	1935			1	1929
Medesér	-	-	-	-	-	-	-	-
Medgyes	-	-	-	-	-	-	-	-
Méskő	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagyajta			5	1934				
Nagysolymos	-	-	-	-	-	-	-	-
Nagyszeben	-	-	-	-	-	-	-	-
Nyárádszentlászló			1	1935				
Nyárad-szentmárton			1	1935	1	1930		
Oklánd**	26	1934*			1	1934		
Olthévíz	-	-	-	-	-	-	-	-
Pipe	-	-	-	-	-	-	-	-
Rava	-	-	-	-	-	-	-	-
Segesvár					2	1934		
Sepsiszentgyörgy			2	1934				
Sepsiszentkirály	-	-	-	-	-	-	-	-
Siménfalva	1	1935	1	1934				
Sinfalva					2	1932		
Székelyderzs	2	1932						
Székelykeresztúr			1	1934				
			3	1936				
Székelymuzsna	-	-	-	-	-	-	-	-
Szentábrahám	1	1935						
Szentgerice	-	-	-	-	-	-	-	-
Szentivánlaborfalva			1	1934				
			3	1935				
Tordátfalva	-	-	-	-	-	-	-	-
Tordatúr	1	1934						
Udvarhely			2	1935				
Ürmös			1	1934				
			1	1935				
Várfalva	1	1935			1	1935		

Vargyas ⁸²			1	1929			
			2	1934			
			16	1935			
			1	1936			
Városfalva			1	1935			
Összesen	381		75		32		15

*Kimutatás az Unitárius Egyházból kitértekről (1928. április 22-től 1936 április, májusáig), az EKT 1936. március 31-én kibocsátott 2091/1936 sz. köriratára beérkezett lelkeszi jelentések alapján*⁸³

* 1928-ban az EKT 527/1928. számú határozatával 42 személyt engedett át görög katolikusnak, 1929-ben 490/1929. számú határozatával pedig 19-et.⁸⁴

** Az 1934 márciusában létrejött egyezés értelmében az Unitárius Egyház lemondott ezekről a személyekről az áttérések (1896–1923 között) törvénytelen volta miatt.⁸⁵

Az összesítés szerint a 107 unitárius egyházközség közül 80-ból érkezett válasz az EKT köriratára, amelyek közül 37-ben (46%) jeleztek kitérést a két „román egyházba.” Az erőszakkal áttértek számát azonban nem lehet megállapítani, mivel a jelentések zöme csupán a ki- és betérések számát tartalmazza. Mindössze az aranyosgyéresi jelentés jegyzi meg, hogy egyik híve állászerzés, a másik pedig annak megtartása érdekében tért át a görögkeleti vallásra.⁸⁶ Közvetlen kényszerítő okokra következtethetünk azonban azon kitértek esetében, akik állami állásokat (óvónő, jegyző, postás, adóvégrehajtó, tisztviselők, útkaparó, bírósági szolga, bába stb.) foglaltak el (pl. Siménfalva, Szentábrahám, Gyepes, Kőkös, Sepsiszentgyörgy, Szentivánlaborfalva, Bölön, Homoródkeményfalva, Városfalva).⁸⁷

Említettük, hogy a térítésről tudósító első forrásunk 1921-ből való, amint azonban azt a fennebbi kimutatásunk is tükrözi, az akció tömeges méreteket a harmincas évek első felében öltött, és a harmincas évek közepén tetőzött. Ennek a hullámnak elsősorban a román felmenőkkel rendelkezők estek áldozatul. Jelentős azonban azok száma is, akik egzisztenciális okokból változtattak vallást.

82 Az egyházközség iktatókönyve szerint az áttértek száma (gyermekkel együtt) évekre lebontva a következő. 1934-ben 2, 1935-ben 12 (egy még abban az évben visszavonja nyilatkozatát), 1936-ban 20, 1937-ben 11. Vargyasi Unitárius Egyházközség Levéltára (továbbiakban VU-ELvt). *Vargyasi Unitárius Lelkeszi Hivatal Iktatókönyve 1931. február 11-től 1938. május 6-ig.* VI. kötet (nincs leltári száma).

83 UEGYLvt. Vü. L. 30a/ad2091/1935.

84 Uo. Vül L. 3/ad 1581/1934 (188-1934).

85 Uo. Vü. L. 30a/ad 2091/1936.

86 Uo. Vü. L. 30a/ad2091/1935.

87 Uo.

Adataink egyébként arról tanúskodnak, hogy unitárius vonatkozásban az áttérők legnagyobb hányada (70%) a székelyföldi egyházközségek tagjai közül kerültek ki. A fenti jelentések összesített számadatai szerint a kitérések által az egyház híveinek 0,52%-át veszítette el.⁸⁸

Időközben újabb és újabb jelentések futottak be Kolozsvárra az erőszakos áttérésekről és terrorról.⁸⁹ 1936. január 16-án az EKT ismét megkeresést intézett Lăpedatuhoz a Homoródalmáson 1935 decemberében elkövetett újabb atrocitások ellen.⁹⁰ Mivel pedig sem erre, sem pedig az ezt megelőző beadványokra nem érkezett pozitív visszajelzés és jogorvoslat, Boros György újabb memorandum átnyújtását kezdeményezte 1936 februárjában. (Ebben, akárcsak az előző beadványokban, a papok, tanítók, csendőrök, közigazgatási hatóságok által elkövetett erőszakos zaklatások, fenyegetések, verések, bírságok és aránytalan közmunkamegosztás ellen tiltakoztak. Emlékeztettek arra, hogy az atrocitásokat a Szabadelvű Keresztények Nemzetközi Társaságának kiküldöttei is elismerték, mindezek ellenére semmiféle konkrét lépés nem történt, és a románosítás gőzerővel folyik továbbra is.) A terv szerint Boros György Abrudbányay Ede és Gál Miklós képviselők társaságában személyesen nyújtotta volna át az újabb panaszt Lăpedatunak.

88 Az egyház 1935-ben 72 363 unitárius hívet tartott számon. *Főtanácsai jegyzőkönyv*. 1935. 30.

89 UEGYLVt. Vü. L. 31/63/1936 (82/1935). Simén Domokos 1935. december 19-én kelt jelentése. Az unitárius vallásra visszatérőket a csendőrség megfenyegette (Deák József), megbírságolta, megverte (Fekete István), kérésüket elutasították, a tanúkat pedig különböző okokra hivatkozva 500 lejre bírságolták fejenként.; UEGYLVt. Vü. L. 31/24/1936 (399/1935). Simén 1935. december 28-i jelentése. A hadirokkant Ábrám Istvánt és feleségét szeptember 19-én a csendőrmester azzal fenyegette meg, hogyha nem térnek át görög katolikusnak, akkor súlyos adót vetnek ki rá „[...] s azonfelül is mindenféle meghurcolásnak lesz kitéve.” Kádár Pált, akit a görög katolikus lelkész románként nyilvánított, a jegyzői irodán, a kilátásba helyezett büntetésektől félve, aláírta az áttérési jegyzőkönyvet. A görög katolikus Bille István unitárius lányának a görög katolikus lelkész megtiltotta, hogy az unitárius templomban is megesküdjék görög katolikus férjével. Megtagadása esetben megtorlást helyezett kilátásba. Általános a félelem, írta Simén, és napirenden vannak mindenféle büntetések, ahol és aki ellen csak akarják, ami alól a görög katolikus vallásra térés mentesíthet.; UEGYLVt. Vü. L. 31/63/1936 (406/1935). Simén 1936. január 3-án kelt jelentése. A visszatérni óhajtó Deák Györgyöt és Fekete Istvánt megverték. Ez utóbbit megbírságolták, és azzal fenyegették meg, hogy a katonai szolgálat alól felmentett gyermekét bevonulattják. Az áttérésre felszólított és azt megtagadó Sándor Sándort, veréssel fenyegette meg a lövétei csendőrmester, és a bemutatásra átadott katonai igazolványt nem adta vissza. Kádár Jánost udvaráról vitték el és a jegyző, csendőr és görög katolikus pap fenyegetéseinek engedve áttért görög katolikusnak. Molnár Albertné, azon a címen, hogy élelmiszerral kereskedett, 800 lejre büntették. Az adóvégrehajtó azt mondta neki, hogy menjen a görög katolikus paphoz, mert csak az tudja elintézni, hogy törüljék büntetést. A Deák Györgyöt visszatérésre buzdító Gothárd Jánost a csendőrségre rendelték, aki a görög katolikus paphoz ment, és kérte, hogy ne veresse meg őt a csendőrséggel.

90 UEGYLVt. Vü. L. 31/63/1936 (82/1935); UEGYLVt. Vü. L. 31/24/1936 (399/1935) – lásd az előbbi lánjegyzet példáit.

A memorandumot egyébként előterjesztették a külügyminiszter, a miniszterelnök és a király elé is.⁹¹ Az akció azonban kudarba fulladt, mivel a Bukarestbe leutazó unitárius küldöttséget Lăpedatu nem volt hajlandó fogadni. A történeteket Boros naplójában a következőképpen értékelte: „Az utazás megesett, s a reménység el-esett. Ezzel a kormányval, ezzel a nemzettel a magyarnak reménységgel harcolni nem lehet. A román-oláhok csak azt a célt ismerik, hogy az utolsó magyart is ki kell irtani. Lăpedatu miniszter belekapaszkodott abba a hamis állításba, hogy az almási pap 1919–1920-ban elhódított tőle almási románt. Hódítani akkor, amikor a fegyver az ő kezükben van: nevetséges. Hogy néhány almási ember, akik csak magyarul tudtak, a mi templomunkba jártak–, átállott, a törvényadta jogukat gyakorolták, s talán ki akarták kerülni, hogy a román hadseregbe sorozzák, az már az ő magánügye.”⁹²

Lăpedatu tehát azzal érvelt, hogy a memorandumban megfogalmazottak vádlanságok, amelyeket az egyház propaganda célokra használt, és hogy a térítések erőszakkal történtek.⁹³ Válaszában tehát megismételte azt az állítást, hogy 1919-ben a román hatalomátvétel után történhettek erőszakos áttérések. (Hangsúlyozzuk, hogy az áttérések önkéntesek voltak 1919-et megelőzően is. 1919-ben éppen a román hadseregbe való besorolás elől menekülve történt nagyszámú önkéntes áttérés, mivel az etnikai hovatartozást Székelyföldön, a nyelvi asszimilációból fakadóan, a felekezeti hovatartozás alapján határozták meg.⁹⁴)

Az eseményekre reagálva március 5-én az EKT 390/1935. szám alatt újabb beadvánnyal fordult Lăpedatuhoz, megütközését fejezve ki a történetekért. Rámutattak, hogy a Szabadelvű Egyházak Nemzetközi Szövetsége elnökének érdeklődésére – Alfred Hall és Josef Stejskal 1934 őszén jártak Erdélyben, és tudomást szereztek a Homoród menti történésekről – sem számoltak be arról, hogy a problémák megoldásában nem történt még semmiféle előrelépés, mert jogorvoslatot a román kormánytól várnak, és csak legvégső esetben fordulnak külföldi fórumokhoz segítségért.⁹⁵ Újból megismételték kérésüket a sérelmeket elkövetők felelősségre vonására és egy miniszteri megbízott kiküldésére, aki az egyház képviselőjével közösen Abásfalván, Homoródalmáson, Homoródkeményfalván, Homoródszentmártonban és Vargyason a felmerülő problémákat kivizsgálja. A memorandum beadásával Abrudbányay Edét bízták meg, aki felhatalmazást kapott, hogy a térítések ügyében alkalomadtán a képviselőházban is interpelláljon.⁹⁶

91 Uo. Vü. L. 33/249/1936 ; Vü. L. 32/108/1936.

92 *Boros György unitárius püspök naplója 1926–1941*. Szerkesztette és bevezető tanulmányokkal ellátta Kovács Sándor, Molnár B. Lehel. Kolozsvár, 2001. 148. p.

93 UEGYLvt. Vü. L. 37/390/1936.

94 Uo. Vü. L. 1/490/1934; *Reânvierea*. 1938. ianuarie–martie. 51–52.

95 UEGYLvt. Vü. L. 37/390/1936.

96 Uo. A memorandum megszerkesztésével Abrudbányay Ede Udvarhely-köri felügyelő gondnokot, Szent-Iványi József főgondnokot és Mikó Lőrincz egyházi titkárt bízták meg.

Az 1936. június 4-én kelt 46886/4227. számú vallásügyi miniszteri felelet azonban változatlan szemléletet tükrözött. Továbbra sem az alkotmányban biztosított szabadságjogok oldaláról közelítették meg a kérdést, hanem vélt és kreált történelmi sérelmekre hivatkoztak, és erőszak hiányában egyetlen kapaszkodóként a törvénytelen áttérésekre hivatkoztak mint jogalapra. Tagadták az erőszakos térítések voltát, és még mindig az áttérések törvényességét bizonyító iratok felküldését követelték. Mintegy a vissza- és elrománosítás igazolásának szándékával hangsúlyozták, hogy nagyon sok román tért át katolikusnak, reformátusnak, unitáriusnak (nem jelentett szempontot, hogy ezek önkéntesen történtek), ortodox és görög katolikus lelkészek hiányában⁹⁷, akik közül sokan még a nevüket is magyarosították.⁹⁸ November 3-án kelt, és 6-án Victor Iamandi vallás- és művelődésügyi miniszternek átadott, 896/1936. számú válaszában az EKT⁹⁹ ismételen rámutatott a térítések erőszakos voltára, közölve az érintett falvakban áttértek számát, a június 24-én Abásfalvára, Gyepesre, Homoródalmásra, Homoródkeményfalvára, Homoródszentmártonba, Homoródújfaluba, Oklándra, Vargyasra kiküldött köriratra beérkező jelentések alapján (lásd alábbi táblázat),¹⁰⁰ és újból megismételte a közös bizottság felállítására és a vétkesek felelősségre vonására vonatkozó kérését. Az EKT egyben kifejezte óhaját arra: tegyék lehetővé, hogy az erőszakkal áttérített híveik szabad elhatározásukból, akadálytalanul visszatérhessenek unitárius hitükre, élve az alkotmányban biztosított jogukkal.¹⁰¹ Jóllehet Iamandi a memorandum kézbesítésekor helyszíni vizsgálatot ígért, és Gál Mikós 1937 januárjában a panaszok mielőbbi orvoslására tett kísérletet (egyházi felkérésre), az ügy rendezésében továbbra sem történt előrelépés.*

Elfogadva az önkéntes áttérések voltát, az erőszakos románosítást markánsan bizonyítja az alábbi táblázatok adatainak összevetése. 1928-ig az áttérések iránya, a vargyasi kivételtől eltekintve, az unitárius vallás volt. Ez az irány, az erőszakos románosítás következtében, hirtelen megváltozott, és rövid nyolc év alatt óriási méreteket öltött.¹⁰² Az erőszak alkalmazását igazolja, hogy az unitárius vallásról kitértek száma 94-gyel több, mint az arra betérteké, vagyis nemcsak

97 Jóllehet ez is közrejátszott és gyorsította az áttérési folyamatot, véleményünk szerint a vallási identitásváltást mégis döntően a nemzeti tudattartalmak kicserélődése okozta. Mindezt bizonyítja, hogy pl. Homoródalmáson, Homoródkeményfalván, Homoródkarácsonyfalván a görögkeleti lelkészek jelenléte ellenére továbbra is történtek áttérések unitárius hitre.

98 UEGYLvt. Vü. L. 40/896/1936.

99 Még július 2-án határozatot hozott a 46886/4227-1936 számú vallásügyi minisztériumi leirat megválaszolására és cáfolatára. UEGYLvt. Vü. L. 40/896/1936.

100 UEGYLvt. Vü. L. 40/896/1936.

101 Uo.

102 UEGYLvt. Vü. L. 24/537/1937; UEGYLvt. Vü. L. 43/537/1937; Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș (továbbiakban ANDJ Mureș). Fond: Protopopiatul greco-catolic. nr. inv. 125. dos. 1753. 11–12.

görög katolikus és -keleti vallásúak, hanem unitáriusok is áttértek a két „román felekezetre.” Mindez pedig éppen a század eleji vallási mobilitás tükrében tűnik ellentmondásosnak a természetes folyamatokkal szemben, és csupán az erősza-
kos románosítással magyarázható.

Unitárius vallásból kitérték	1919-ig		1919-1928		1928-tól 1936-ig	
	Görög-keletibe	Görög katolikusba	Görög-keletibe	Görög katolikusba	Görög-keletibe	Görög katolikusba
Abásfalva						40
Homoródalmás						216
Homoród-karácsonyfalva						3
Homoródkeményfalva						16
Homoródszentmárton						38
Homoródszentpál						2
Gyepes						1
Székelyderzs						2
Székelyudvarhely					2	
Vargyas	7				20	
Városfalva						1
Összesen	7				22	319
	348					

Unitárius vallásra áttértek	1813-tól 1919-ig		1919-1928		1928-tól 1936-ig	
	Görög-keletiből	Görög katolikusból	Görög-keletiből	Görög katolikusból	Görög-keletiből	Görög katolikusból
Abásfalva		8		7		
Homoródalmás		71		54		9
Homoród-karácsonyfalva				1		
Homoródkeményfalva		7		1		3
Homoródszentmárton		11		4		
Homoródújfalva	1	2		1		1
Gyepes						
Oklánd ¹⁰³						1
Vargyas	70					2
Összesen	71	99		67		14
	254					

Kimutatás az EKT 1936. július.2-án kelt 896/1936 számú köriratára beérkezett jelentések alapján.¹⁰⁴

103 26 törvénytelenül áttért görög katolikusról az Unitárius Egyház önkéntesen lemondott az 1934 áprilisában létrejött egyezség alapján. Ezek nem szerepelnek a kimutatásban.

104 UEGYLVt. Vü. L. 40/896/1936.

Mintegy zárójelben megjegyzendő, hogy 1937. március 16-án 537/1937. szám alatt az egyház külön beadványt intézett a vallásügyi miniszterhez az unitárius vallásra történő vissza- (Homoródalmás) és áttérés (Nagyajta) állami hatóságok általi megtagadása ellen, kérve a kérdéses esetek helyszíni kivizsgálását, a sérelmek orvoslását és a törvénysértők felelősségre vonását.¹⁰⁵ A megkeresésre azonban nem érkezett válasz.

1937-ben egyházi szinten az erőszakos térítések elérték Maros megye egyházközségeit is. Az alkalmazott módszerek hasonlóak a Homoród mentén alkalmazottakkal,¹⁰⁶ bár forrásaink arról tanúskodnak, hogy az ellenállás nem volt olyan erős, és az anyagi előnyökhöz juttatás és megfélemlítés módszere gyors eredményekhez vezetett. Első lépcsőben először itt is a román származású személyeket célozták meg, de a már alkalmazott forgatókönyv szerint ezt követte természetesen a magyar származásúak áttérésének szakasza. A térítést végzők is ugyanazok: állami közigazgatási szervek és az egyházi tisztviselők.¹⁰⁷

Az EKT 1937 májusában kiküldött köriratára beérkezett jelentések szerint az év folyamán 124-en tértek ki az egyházból valamilyen kényszerítő tényező nyomán. A kimutatás tanúsága szerint leghatékonyabbnak az egzisztenciát fenyegető nyomásgyakorlás módszere bizonyult, amelyeket fenytésekkel, zaklatásokkal és anyagi előnyök kecsegtetésével támogattak. Ekkorra már az akció első szakasza lezárult, és a román felmenőkkel rendelkezők nagy többsége áttért a görög katolikus és -keleti vallásra. Ezzel magyarázhatjuk, hogy a Homoród menti egyházközségek közül csupán Homoródkeményfalva és Homoródszentmárton szerepel a kimutatásban, és hogy a kitérők száma sem annyira nagy.

Egyházközség	Unitárius Egyházból kilépettek száma	Kilépés oka	Megjegyzések
Bethlenszentmiklós	1	Állásszerzés	
Dicsőszentmárton	2	Állásszerzés	Dicsőszentmártonban tartózkodó, Bözödújfaluhoz tartozó lány a város orvosánál szolgál (?)
Gagy	1	Ismeretlen	
Küküllőszárd	5	Kényszerítve zaklatások, fenytések által	1935-ben térítették át, de csak 1937-ben értesítik a papot. Viszterésüket nem engedélyezték

105 Uo. Vü. L. 43/537/1937.

106 „[...] Troița községben felhívták a magyar híveket a jegyzői irodába, ahol nyilatkozatot akartak velük aláírtani, amely szerint áttérnek a gör[ög]. kat[olikus]. és gör[ög]keleti vallásra. [...] A hadiözvegyeket illetményeik megvonásával, másokat pedig az országból való kiutasítással fenyegettek meg, ha nem tesznek eleget a felhívásnak.” *Magyar Szó* 1937. XI. évf. 75. sz.

107 UEGYLvt. Vü. L. 44a/719/1937 (12/1937 számú lelkeszi jelentés) „[...] Tolan Vinte jegyző, Luca Josif csendőrmester, Cretu Emil gör[ög]. kat[olikus]. lelkesz, Tursu Alexandru és Coros M. állami tanítók házról házra jártak, hogy aláírassák a nyilatkozatokat.”

Homoród-keményfalva	1 (+3 gyermek)	Állásszerzés	
Homoród-szentmárton	3	Férjét mentesítsék a katonai szolgálat alól	Enyhébb büntetés a görög katolikus templomból történő lopás miatt
Mezőségi-szörvány	3	Kényszerítve	Ebből 2 nő önkéntesen, házasság révén tér ki
Nagyajta	2		Pap szerint „földhözragadt, szegény lelkek, akik könnyen befolyásolhatók”.
Nyárádgálfalva	35	Anyagi előnyök ígérete	
Nyárad-szentmárton	2	Állásszerzés	
Nyomát	23	Fenyítés és anyagi előnyök ígérete	
Székelyderzs	1	Társadalmi érvényesülés	Román származású, 1838-ban házasodott be
Székelyudvarhely	2	Állásmegőrzés	Ebből 1 személy Bukarestben házasság révén
Szenháromság	16 (+17 kiskorú gyermek)	Kényszer és félrevezetés	8 (+12 gyermek) vissza akar térni, de csak kettőnek engedélyezik
Sepsiszentgyörgy	4 (+2 kiskorú)	Állásszerzés és megőrzés	
Sepsiszentkirály	1	Állásszerzés	
Összesen	102 (124)		3 esetben önkéntesen házasság révén, 3 esetben nem bizonyítható konkrétan a kényszerítés

*EKT 686/1937. számú köriratára érkezett jelentések alapján*¹⁰⁸

Komolyabb kísérlet az erőszakos térítések beszüntetésére és megsemmisítésére forrásaink szerint csupán Szenháromságon történt. Itt a három magyar felekezet képviselői által március 30-án tartott helyszíni vizsgálat alapján készített panaszíratot március 31-én (Jaross Béla katolikus prelátus-plébános, Antal János helybeli katolikus lelkész, Halmágyi János unitárius esperes, Pap Gyula helybeli unitárius lelkész és Fekete Gyula unitárius körü felügyelő gondnok, a Magyar Párt titkára) küldöttségileg nyújtották át Maros megye prefektusának, aki az eset azonnali kivizsgálására tett ígéretet.¹⁰⁹ Kérvényükben a vétkesek felelősségre vonását, az esetek kivizsgálását és a vallásszabadság gyakorlásának biztosítását kér-

¹⁰⁸ UEGYLVt. Vü. L. 44/ad 686/1937.

¹⁰⁹ *Magyar Szó* 1937. XI. évf. 75. sz. 200 személyt térítettek át, ebből 172 a katolikus felekezethez tartozott.

ték.¹¹⁰ Az április 2-án az alprefektus által végzett vizsgálat azonban arra a következtetésre jutott, hogy a szóban forgó személyek önszántukból, senki által nem kényszerítve írták alá az áttérési nyilatkozatokat, következésképpen az egyházi képviselők által megvádolt tisztviselőket nem terheli semmiféle vétség. Ennek alapján az ügyet a prefektus a *Magyar Szóban* is közölte 9217/1937. számú közleményében lezártak nyilvánította.¹¹¹

Úgy tűnik, 1938-ra az erőszakos térítés veszített intenzitásából. Ebből az évből ugyanis mindössze a következő áttérésekről van tudomásunk: Homoródkeményszőlőn 1 személy (+2 gyermek),¹¹² Nyárádszentmártonban 3 (+6 gyermek) személy.¹¹³

Az utolsó híradás erőszakos térítésről 1939. május 21-i keltezéssel Homoródkeményszőlő szarmazik, ahol az oklándi jegyző egy asszonyt és fiát önkényesen írta át görög katolikusnak.¹¹⁴ Az esetet november 16-án kelt leiratukban a vallásügyi miniszterrel is ismertették¹¹⁵, de az erre 1940. február 13-án megfogalmazott válasz egyértelműen világossá tette, hogy a kormány mindenféle jogorvoslattól elzárkózik, sőt szankciókat is kilátásba helyez a jogsértést jelentő Kiss Jenő lelkész ellen: „[...] megállapított, hogy Godra Mária és fia, János Homoródkeményszőlő községből, önkéntesen tértek át az unitárius vallásról a görög katolikusra, a közigazgatási szervek kényszerítése nélkül. [...] ugyanakkor felhívjuk Kiss Jenő lelkész figyelmét, hogy ne tegyen hasonló jellegű feljelentéseket, mert a minisztériumnak jogában áll szigorúan büntetni őt.”¹¹⁶

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az egyház eleve kudarcra ítélt harcot folytatott, midőn a hivatalos állampolitikával igyekezett szembemenni, és a sérelmekre jogorvoslatot kivívni. Az, hogy több mint egy évtizedig egyetlen sérelmezett esetet sem sikerült orvosolni, annak bizonyítéka, hogy az állam következetesen kitartott homogenizációs politikája mellett.

110 Uo. v. UEGYLvt. UEGYLvt. 44 a/719/1937.

111 *Magyar Szó* 1937. XI. évf. 77. sz.

112 UEGYLvt. Vü. L. A férj csak úgy tarthatja meg állását, ha felesége áttér.

113 Uo. Vü. L. 51/767/1938. A férj a görög katolikus pap vincellérje, felesége áttér. Egy másik asszony férje görög katolikus és „családi okokból” tért át.; UEGYLvt. Vü. L. 52/1472/1938. Állásért cserében tért át görög katolikusnak.

114 Uo. 47/ ad 910/1937.

115 Uo. 47/910/1937.

116 Uo. 49/398/1940. A minisztérium helyszíni szemlét is tartott az egyház értesítése nélkül. Május 31-én az egyház sajnálatát fejezte ki emiatt, és hangsúlyozta, hogy az érintett írásban is elismerte, hogy kényszer hatása alatt írta alá az áttérési nyilatkozatot.; UEGYLvt. Vü. L. 49/398/1940. „[...] s-a constatat că femeia Godra Maria și fiul ei Ioan din comuna Comănești au trecut de la religia unitariană la cea greco-catolică de bună voie și fără vreo constrângere interesată din partea organelor administrative. [...] Totodată se va atrage atenția preotului Eugen Kiss să nu mai dea naștere la asemenea denunțuri, căci ministerul este în drept a-i aplica sancțiuni severe.”

E politika mérlege tíz évre nézve két eltérő számadatban mérhető. Ha számításainkat a 2091/1936. és 686/1937. számú köriratokra érkezett jelentések alapján végezzük (az önkéntes áttéréseket nem számítottuk ide), amelyeket Homoródalmás, Nyárádgálfalva és Vargyas esetében véglegesnek tekinthető adatokkal helyettesítünk, akkor ez a szám 612. Ennek azonban ennél nagyobboknak kellett lennie, tekintettel arra, hogy nem minden lelkész küldött kimutatást az egyházközségében történt esetleges kitérésekről. Így például Felsőrákoson, bár semmiféle jelzés nem érkezett Kolozsvárra a helyi unitárius egyházközségtől, a *Glasban* arról olvashatunk, hogy 1935-ben 120-an tértek át a görögkeleti egyházba.¹¹⁷ Ha tehát ezeket a híveket is számításba vesszük, akkor az unitárius egyházból kitértek száma 732-re emelkedik.

Egy másik számításunk, amely a főtanácsi jegyzőkönyvekben található adatokra támaszkodik, közelebb áll a végleges és valós adatokhoz. Mivel 1935-ig nem tüntették fel az unitárius egyházba belépők korábbi felekezetét, 1934 végéig az EKT 2091/1936. számú körlevelében található adatokat összesítettük, amelyekhez hozzáadtuk az 1935.¹¹⁸, 1936.¹¹⁹, 1937.¹²⁰, 1938.¹²¹ és 1939.¹²² évi görög katolikus és -keleti áttérők számát. Az így kapott összeg szerint az egyházból kilépők száma 867.¹²³

117 *Glas Românesc din Regiunea Secuizată*. 1936. VI. évf. 184. sz. 22.

118 Ft. jkv. 1936. december 13–15. 31.

119 Ft. jkv. 1938. január 16–17. 32.

120 Ft. jkv. 1938. október 2–4. 33.

121 Ft. jkv. 1939. december 3–5. 26.

122 Ft. jkv. 1941. június 9. 25.

123 Ebből 570 a görög katolikus, 297 pedig a görögkeleti egyházba tért át.

LAKATOS CSILLA

AZ ERDÉLYBŐL MAGYARORSZÁGRA ÁTTELEPÜLTEK LELKI EGÉSZSÉGE

A rendszerváltást követően több mint négy évtizedes elzártság után a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlás területén új folyamatok váltak meghatározókká. A határon túli magyarság 1980-as évek végén elkezdődött kivándorlása a kezdeti nagy hullám után a '90-es években is folyamatos volt, és az ezredfordulón újból hangsúlyossá vált. Ezen magyarok Magyarországra költözése a nemzetközi vándorlásnak az a sajátos esete, amikor a bevándorlók nemzetisége, anyanyelve, történelmi és kulturális hagyományai azonosak a fogadó népességével. (GÖDRI, 2004)

A kilencvenes évek eleje óta folyamatosan készültek felemérések az Erdélyből Magyarországra áttelepültek munkaerőpiaci helyzetéről és társadalmi kapcsolataikról. Beilleszkedésük szempontjából ezen objektív mutatók mellett az ezredfordulót követően a szubjektív mutatók is az érdeklődés középpontjába kerültek. Ez utóbbiak jelzik a beilleszkedés sikerességét vagy sikertelenségét pszichológiai és identifikációs szempontból. A migráció következtében felmerülő nehézségek leküzdése, az otthonosságérzés kialakulása, az elégedettség, a szülőföldhöz való kötődés, illetve az attól való elszakadás a pszichológiai integrációt tükrözi. A saját beilleszkedés szubjektív megélése, a fogadó társadalomhoz való tartozás érzete, valamint az identitás meghatározása az identifikációs integrációt fejezi ki.

A saját környezetükből kiszakadt és másik országba költözött emberek problémái – főképp áttelepülésük első időszakában – többnyire nagyon összetettek. Többségük abból adódik, hogy az addig megszokott hétköznapi dolgok megváltoznak, a már kialakult életvezetési technikák használhatatlanná válnak, ami nagyfokú idegenség- és bizonytalanság-érzetet eredményezhet. Mindezek mellett a migrációval járó ügyintézési procedúra, valamint az esetek többségében az új élettér kialakításának, a megélhetés biztosításának a feladatai is megterhelik az áttelepülőket.

Azt, hogy milyen problémákkal, nehézségekkel szembesülnek a Magyarországra érkező határon túli magyar bevándorlók, természetesen sok tényező befolyásolja. A nehézségek egyrészt attól függnek, hogy az áttelepülő személy milyen okból, milyen céllal, kikkel, kinek a döntése nyomán hagyta el szülőföldjét, másrészt attól, hogy Magyarországra érkezésekor rendelkezik-e mozgósítható társadalmi kapcsolatokkal, ez utóbbiak ugyanis csökkentik a migráció költségét. Az otthonosság-érzés, az elégedettség és a kielégítő társas kapcsolatok kialakulása a beilleszkedés elengedhetetlen feltételei. A szülőföldtől, a megszokott közegtől